

Міністерство екології та природних ресурсів України
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
Всеукраїнська екологічна ліга

ДУХОВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Матеріали всеукраїнської еколого-освітньої конференції
(19-20 листопада 2010 року)

Видавництво Олді-плюс
2011

ВСТУП

19-20 листопада 2010 р. в Києві відбулася еколого-освітня конференція «Духовність як основа екологічної культури та відповідальності». Організаторами конференції виступили Міністерство екології та природних ресурсів України, Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління, Всеукраїнська екологічна ліга.

Мета конференції – розвиток діалогу між представниками різних релігійних конфесій та природоохоронних організацій для подальшого підвищення екологічної культури населення, збереження природної та культурної спадщини України.

Учасниками конференції були обговорені теми:

- збалансований розвиток як пріоритет національної політики України;
- регіональні екологічні проблеми та екологічна культура населення України;
- сакральність соціоприродного світу;
- персональна та соціальна відповідальність за збереження природної і культурної спадщини України;
- традиції поважного ставлення до природи в українській культурі;
- роль релігійних конфесій у підвищенні екологічної культури населення;
- досвід співпраці релігійних і природоохоронних організацій;
- перспективи використання еколого-освітніх матеріалів в релігійній освіті.

У конференції взяли участь представники природоохоронних організацій, державних установ, закладів освіти, релігійних конфесій, наукових установ, закладів культури, громадських організацій та ділових кіл.

УДК 504:71(075.8)

ББК 71.065.1

Д 853

Д 853 Духовність як основа екологічної культури та відповідальності: матеріали всеукраїнської еколого-освітньої конференції Київ, 19-20 листопада 2010 року Херсон: Олді-плюс, 2011. – 202 с.
ISBN 978-966-2393-47-7

Редакційна колегія:

Бондар Олександр Іванович – д. б. н., професор, член-кор. НААН України, ректор Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління.

Вілявський Георгій Олександрович – д. т.-м. н., професор, директор ІІНІ управління та екологічної безпеки Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління.

Лисак Ірина Василівна – к. пед. н., професор кафедри екології Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління.

Марушевський Геннадій Борисович – к. філос. н., директор ІІДІ екологічної політики та збалансованого розвитку Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління.

Макаренко Іван Дмитрович – заступник Міністра охорони навколишнього природного середовища України.

Мовчан Микола Михайлович – к. с.-г. н., заступник Міністра охорони навколишнього природного середовища України.

Панченко Олена Вікторівна – координатор Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна вартість».

Тимочко Тетяна Валентинівна – голова Всеукраїнської екологічної ліги.

Шабан Ігор – голова екуменічної комісії, доктор екуменічного богослов'я (м. Київ).

У збірці матеріалів еколого-освітньої конференції висвітлені питання збалансованого розвитку як пріоритету національної політики України, ролі релігійних конфесій у підвищенні екологічної культури населення, досвіду співпраці релігійних і природоохоронних організацій, екологічної культури населення, персональної та соціальної відповідальності за збереження природної і культурної спадщини України, традицій поважного ставлення до природи.

Матеріали збірки розраховані на студентів, аспірантів, науковців та усіх, хто цікавиться проблемами духовності у контексті охорони довкілля.

Рекомендовано до друку Вченою радою Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління Протокол № 8-11 від 22.06.2011 р.

ISBN 978-966-2393-47-7

ББК 71.065.1

© Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління, 2011

Проблема екології життя у контексті холистичної науково-місцецької парадигми суспільства <i>Отлич О. М.</i>	79
Формування екологічного світогляду молоді <i>Пащенко О. В.</i>	85
Сучасні тенденції формування екологічної культури особистості <i>Лисаква І. В.</i>	91
Духовно-світоглядні орієнтири екологічного виховного ідеалу <i>Пруцакова О. Л.</i>	97
Повернення до еко-соціальних теорій учіння та виховання в освітній системі Франції <i>Зязюн Л. І.</i>	106
Релігійні аспекти у процесі формування екологічної свідомості особистості <i>Выговська Т. В.</i>	119
Формування екологічної свідомості суспільства в контексті переходу України до збалансованого розвитку <i>Свяжк Н. І., Фоміна Н. М.</i>	127
Человек и природа: путь взаимодействия и конфликта <i>Комарова І. Л.</i>	130
Екологічна криза як наслідок кризи людської душі <i>Гринчишин Г. П.</i>	137
Екологічний туризм як різновид духовної та культурно-освітньої роботи серед населення. <i>Беляєва С. С.</i>	145
Екологічне виховання молодших школярів засобами української народної культури <i>Шевчук О. В.</i>	160
Критический взгляд на «всеобщую декларацию о геноме человека и правах человека» в контексте православной и биоэтической традиции <i>Білян О. М.</i>	170
Екологізм і релігійна духовність: взаємопроникнення та взаємовплив <i>Андрос О. Є.</i>	172

Екологізація навчання у вищій школі – релігійний аспект <i>Саєнко Т. В.</i>	176
Благодійність чи відповідальність: проблеми вибору сучасного бізнесу <i>Солобай Ю. В.</i>	186
Програма конференції	190
Звернення учасників конференції	197
Рішення конференції	198

суспільстві сталою розвинутою та обґрунтованою естетико-етичними засадами цього процесу.

Література

1. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
2. Лук'янова Л.Б. Екологічна освіта у професійно-технічних навчальних закладах: теоретичний і практичний аспекти: монографія / Л.Б. Лук'янова. – К.: Міленіум, 2006. – 252 с.
3. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Хосе Ортега-и-Гассет // Эстетика. Философия культуры. – М.: Искусство, 1991. – 462 с.
4. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія / О.М. Отич; за наук. ред. І.А. Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – 752 с.
5. Соціальна екологія: учебник / Н.А. Чернышёв, А.А. Вовк – СПб., 2000.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МОЛОДІ

Пащенко О. В.,
координатор Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта»

Сьогодні етичні питання та проблеми хвилюють світову громадськість найвищою мірою.

Історія показала, що людське суспільство не може існувати без морального кодексу. Людина перестає бути людиною, коли втрачає такі якості, як чесність, доброзичливість, гордість, співчуття, совість, скромність і порядність. Совість – природжене почуття моральної відповідальності; у совісних

пропаганди та просвіти у галузі екології. Ці заходи не в змозі змінити ставлення суспільства до екологічних проблем до тих пір, доки вони не стануть опосередкованими людськими емоціями, не будуть пережиті кожним як особистісно значуща подія. Лише за умов їх катарсису, сильного емоційного потрясіння, викликаного спогляданням загибелі краси, екологічні знання можуть перетворитися на переконання та сформувати екологічну свідомість.

Сутність і закономірності цього процесу досліджуються новою наукою – екологічною естетикою, представниками якої є Т. Бінклі, А. Герменер, Д. Дікі, Т. Жессоп, а в Україні – Г.С. Тарасенко та Г.І. Сотська.

Завданням цієї нової галузі наукового знання є формування в особистості екологічної свідомості культурологічними методами, утвердження ціннісного ставлення до природи й усвідомлення цінності життя на Землі.

Механізмом цього є вплив художнього образу природи на емоції й почуття особистості, формування у неї на цій основі естетичного ставлення до природного довкілля, а через нього – екологічного мислення та екологічної свідомості, адже лише вона виступає основою еколого-етичної людської діяльності та утвердження принципу антропологізації, аксіологізації, екологізації та художньо-творчої й духовної спрямованості усіх сфер суспільного життя.

Пріоритетною сферою при цьому має стати освіта, оскільки саме від її екологічної спрямованості та екологічності її самої залежить стан екології душі й серця підрастаючого покоління. А здорова екологія людини оздоровче вплине на екологію довкілля.

Узагальнюючи викладене у статті, можемо зробити висновок, що лише спільними зусиллями можливо зрушити проблему екології життя від початкового етапу – обговорення – до реальних продуктивних дій і досягти теоретично і практично значущих результатів у її вирішенні.

Оскільки у невеликій за обсягом статті неможливо викласти усі аспекти проблеми трансформації екологічних засад сучасної освіти, то у подальших наукових розвідках ми звернемося до аналізу тенденцій екологізації освіти у

людей всі норми і правила моралі написані у їхніх серцях. Для справжнього щастя людям, окрім матеріальних благ, в першу чергу потрібні духовні цінності.

Протягом останнього десятиліття ХХ сторіччя в Україні спостерігалася значна активізація розвитку екологічної освіти. Створення концепцій, стратегій збалансованого розвитку. На початку ХХІ сторіччя відмічається значний спад як у галузі розвитку екологічної науки і освіти, так і державного інтересу до вирішення проблеми.

У розвитку стратегічних засад освіти для збалансованого розвитку (ОЗР) можна умовно виділити три етапи (Г. Білявський, Т. В. Тимочко, О. В. Пашенко):

I етап: 1970-1985 роки (період всезагального занепокоєння станом довкілля) – накопичення та ширшого висвітлення причин і обсягів забруднення і деградації екосистем, прогнозування змін у біосфері, підготовка і видання перших підручників і посібників з екології, висвітлення екологічної проблеми у засобах масової інформації.

II етап: 1985-2002 роки (період теоретичних напрацювань у галузі екологічних проблем) – початок підготовки фахівців у галузі екологічних кафедр і факультетів, відкриття численних екологічних кафедр у вищих навчальних закладах, розробка та ухвалення постанов уряду про екологічну освіту, підготовка та видання численних посібників, підручників, різних екологічних дисциплін; розробка Концепції екологічної освіти та Плану її реалізації; розробка Стандартів з екологічної освіти.

III етап: 2003-2010 роки (період початку практичного вирішення екологічних проблем) – розробка програм про екологічну освіту, розвиток важливих напрямків екологічної освіти, екологічного аудиту, екологічного менеджменту, екологічного управління, екологічного маркетингу, екологічної політики, екологічного природокористування та екологічної політики, екологічного збалансованого розвитку.

Проте, існуючі нормативні документи не дозволяють реалізувати мірою, стратегії та концепції не знайшли реального практичного застосування.

Глобальні виклики сучасності, процеси деградації довкілля, соціально-економічна ситуація пред'являють нові вимоги і до освіти та виховання.

Головною причиною виникнення глобальної екологічної кризи є низький рівень екологічної культури та свідомості, відсутність належної еколого-освітньої бази. Екологічна освіта, екологічне виховання – це ті процеси, під час яких може формуватися людина з новим, не споживацьким ставленням до природи та її ресурсів, поведінка якої є екологічно відповідальною та будується на принципах збалансованого розвитку. Збалансований розвиток передбачає гармонізацію розвитку соціальних, економічних і екологічних процесів, переорієнтацію освіти на бережливе ставлення для довкілля, відмову від незбалансованих моделей виробництва і споживання.

Подолання екологічної кризи шляхом впровадження екологічної концепції розвитку запропоновано у програмі дій «Порядок денний на ХХІ століття» (схвалено Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку – де Жанейро, 1992). Цей документ і наступні декларації стосуються впровадження концепції збалансованого розвитку (ОЗР, Rio+10) проголошують виховання ціннісного ставлення до природи, розвиток почуття особистої причетності та відповідальності щодо проблем довкілля як пріоритетні завдання для освіти в цілому.

Формування екологічного світогляду є одним із завдань освіти для збалансованого розвитку, десятиріччя проголошено Організацією об'єднаних націй з 2005 по 2015 роки. Освіта для збалансованого розвитку (ОЗР) – освіта, яка набуває знань і навичок, що сприяють формуванню екологічно свідомого суспільства, формування нових цінностей, поведінки, життєвих цінностей, сприяють розвитку, який є екологічно свідомим, економічно життєздатним і екологічно відповідальним.

ОЗР формується на принципах всезагальності і інтегрованості освіти, міждисциплінарному підході, активній ролі викладача та учня, навчання за допомогою досвіду і практичного застосування.

Основні компоненти ОЗР: освіта (навчання); підготовка і перепідготовка кадрів; вироблення навичок; формування системи цінностей і виховання; інформування і просвіта населення.

Найбільш важливими серед основоположних принципів ОЗР є: єдність загальної, професійної, екологічної, економічної та соціальної освіти; наслідування програм різних рівнів; взаємозв'язок з іншими програмами і програмами одного рівня; адаптивність виховання місцевих особливостей; різноманітність форм і методів; зв'язок з практичною діяльністю.

Ініціатива ОЗР належить екологічній освіті, яка є її фундаментом. У той же час ОЗР потребує відповідного розвитку соціальної та економічної компонент. Зокрема, ОЗР є новим етапом розвитку компонентів комплексної системи освіти, коли її складові (екологія, соціологія, економіка) стають рівнозначними.

У Концепції екологічної освіти України зазначено, що формування екологічного світогляду, формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань є основною метою екологічної освіти в Україні.

Екологічний світогляд – форма свідомості, міра самовизначення й культури сучасної людини, яка базується на екологічній компетентності, усвідомленні життєвої необхідності збереження природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. Екологічний світогляд є формою духовно-практичного освоєння світу людиною (соціумом), в якій органічно поєднуються екологічні знання, екологічна культура та екологічна діяльність (М. М. Кисельов, А. В. Толстоухов).

Екологічний світогляд є своєрідним виходом свідомості на рівень світоглядних проблем, пов'язаних з постановкою, усвідомленням і пошуком засобів подолання глобальних екологічних проблем. Екологічний світогляд можна розглядати як універсальну систему поглядів на реальний світ і місце в ньому людини. Формування екологічного світогляду – це не лише надання знань про довкілля та соціум, а формування системи усталених переконань. Проблеми

формування екологічного світогляду розглянуті у працях природоохоронців В. І. Вернадського, І. Г. Підолічка, М. Г. Холодного, К. М. Ситника.

У педагогічних працях світогляд визначається як органічна єдність змістовного погляду на світ, науково обґрунтованих переконань щодо законів розвитку природи та суспільства, укладу життя, системи суспільно-політичних відносин, що визначають активну життєву позицію особистості. Також світогляд розглядається як узагальнене сприйняття особистістю всього світу в цілому, коли особистість керується певною кількістю впорядкованих переконань.

Світогляд є такою формою свідомості особистості, що включає в себе систему знань, поглядів, переконань та ідеалів, у яких відображено її ставлення до природи та суспільства та які визначають її поведінку в різних сферах життя.

Світогляд – сукупність поглядів, оцінок, принципів, які визначають загальне розуміння світу, місця у ньому особистості та програм поведінки, планів дій людини.

Основні підходи до формування екологічної компетентності, сутність та структура цього поняття, принципи формування визначено у працях Н. А. Пустові, О. О. Колонькової, О. Л. Прудякової, С. В. Шмалей, С. В. Совгіри.

Формування екологічного світогляду, формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань є основною метою екологічної освіти, як зазначається у Концепції екологічної освіти України.

Екологічна освіта як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, спрямовується на формування екологічної культури як складової системи національного і громадського виховання усіх верств населення України, на формування екологічної свідомості як усталеної системи уявлень про стан довкілля та здатності до розуміння взаємозв'язку між людиною та природою.

У зв'язку з цим актуалізується завдання формування екологічного світогляду, екологічної культури у системі неформальної освіти – через діяльність дитячих громадських організацій, зокрема природоохоронного спрямування.

Учнівська молодь в цілому має дуже низьку екологічну культуру, проявляє винятково споживче ставлення до довкілля, не володіє екологічними поняттями, не усвідомлює своєї особистої відповідальності за негативний вплив людини на природу. Як результат, школярі знають труднощі при вирішенні екологічних і природоохоронних завдань, що не може сприяти формуванню у них внутрішньої потреби участі в природоохоронних заходах. Відсутність систематичного, педагогічно організованого спілкування дітей з природою, відсутність єдності та узгодженості педагогічних впливів, вимог з боку вчителів і батьків перешкоджають формуванню екологічного світогляду, не дозволяють сформувати оцінювальне ставлення до проблем довкілля.

Складається протиріччя між навчально-виховним процесом у школі та забезпеченням реалізації завдань формування екологічного світогляду.

Дітячі громадські об'єднання екологічного спрямування мають значний потенціал щодо формування екологічного світогляду підлітків. Так, метою діяльності Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта» є виховання екологічно свідомої особистості через організацію цікавої екологічної роботи з дітьми та молоддю та їхню участь у дослідницькій роботі й природоохоронних акціях, допомога новому поколінню в усвідомленні себе частинкою світу, в якому ми живемо. Сьогодні «Екологічна варта» – це система громадського екологічного виховання, самоврядування та формування екологічно свідомого лідера, практична дія захист довкілля. Організація використовує у своїй діяльності системний підхід – поєднання екологічного виховання науково-практичною роботою, освітніми розвиваючими заходами, впровадженням системи самоврядування та розвитку лідерських якостей. Зокрема, екологічне виховання осередках «Екологічної варти» здійснюється таким чином, що дає можливість кожній дитині взяти участь у різноманітних обов'язково практичних, природоохоронних заходах. З допомогою спеціальних програм діти у кожній акції можуть здійснювати взаємонавчання. Ці програми допомагають не лише підвищити рівень обізнаності в сфері екології

сформувати власний екологічний світогляд, а й стати лідером у колективі.

Необхідним для вирішення завдань формування екологічного світогляду є організація спеціальних заходів у системі позашкільної, додаткової, неформальної освіти і виховання дітей та молоді у дитячих громадських організаціях.

Спільним для неформального дитячого руху є вирішення питань формування екологічного світогляду, відповідної культури поведінки, організації суспільно корисної діяльності дітей, виховання активної життєвої позиції, навчання дітей самостійно мислити, аналізувати, бачити екологічні проблеми та шукати реальні шляхи їх розв'язання, а також залучення до активної діяльності однолітків, батьків, громадськості, керівників підприємств та представників державних структур.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

*Лисакова І.В., кандидат педагогічних наук,
професор кафедри екології,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління*

Соціальна зумовленість екологічних проблем наразі стала очевидною. Провідні вчені (зокрема, М.М. Мойсєєв) вказують, що одним із шляхів виходу з кризової ситуації є рекульована коеволюція в системі «суспільство – довкілля». (Х)скільки людина, хоч і досягла певних висот у розумінні законів Всесвіту, не готова керувати ними, то заліщається їдний шлях – пізнання законів людського суспільства та намагання через них врегулювати екологічну кризу. Отже, баланс в існуванні системи «суспільство – довкілля» залежить від першу чергу від напрямку подальшого розвитку кожної людини окремо та всього суспільства в цілому.

Аналіз зрушень, що відбуваються в сучасному суспільстві в глобальних масштабах, свідчить, що стрімкий